

”DET KEDEDELIGT KORREKTE SÆLGER IKKE AVISER”

Af Thomas Davidsen, *journalist*

Illustration af James Steinberg

Medierne, universiteterne og forskerne selv er hovedaktører i en udvikling, der sætter den gode historie og de farverige undersøgelsesresultater over seriøs forskning, mener en række danske forskere.

For snart et år siden - en lørdag i april 2017 - gik forskere og videnskabsfolk i universitetsbyer over hele verden i demonstrationer på gaden for at protestere mod en – ifølge dem – stærkt bekymrende global tendens: Angrebet på videnskab, forskere og politikudformning, der er baseret på evidens.

I Danmark gik marchen, *March for Science*, fra Niels Bohr Institutet i København til Christiansborg Slotsplads. Og siden er der ikke blevet mindre snak i den offentlige debat om begreber som *fake news*, *fake science* eller alternative fakta.

Begreberne holdt for alvor deres indtog i offentligheden, da en nyindsat amerikansk præsident sidste år stædigt fastholdt, at aldrig før var så mange mennesker mødt op til en indsættelsesceremoni.

De sammenlignende luftfotos, holdt op mod Trumps insisteren på det åbenlyst forkerte, blev begivenheden, som indvarslede den postfaktuelle æra, hvor man iscenesætter sin egen virkelighed. Og hvor evnen til at genkende en iscenesat virkelighed udråbes til at være en af de vigtigste kompetencer, skolen kan lære eleverne.

Men hvad er konstruktion, og hvad er information?

Ifølge den amerikanske forsker i partikelfysik på Niels Bohr Institutet, Ian Bearden, skal vi passe på ikke at fokusere for meget på personen Trump, som blot

er den udløsende faktor, der har tydeliggjort et strukturelt problem:

– Det har alle dage været sådan, at videnskabelige sandheder kan fornægtes eller manipuleres, hvis de ikke passer ind i politiske agendaer og økonomiske interesser, siger han.

– Men selvom det kan være svært at dokumentere, så føles det unægteligt, som om problemet aldrig før har været så stort, som det er i dag, siger Ian Bearden, der medgiver, at 'videnskabelig sandhed' kan være svær at tale om uden at lyde arrogant og elitær. Men virkeligheden er, at det kræver en hel del indsigt at kunne skelne mellem skidt og kanel inden for forskning, mener han.

– Lige så nemt det kan være at gennemskue, hvornår Trump lyver, lige så kompliceret kan det være at gennemskue den brede mainstream strøm af forskningsformidling.

Og der har vi fået et stort problem: De seriøse medier er ved at miste den gatekeeper funktion, de trods alt har haft førhen. Et billede på det er, at den videnskabelige redaktion på Danmarks Radio mere eller mindre er blevet nedlagt. Det er en farlig udvikling, ikke mindst fordi nyhedsstrømmen i det hele taget er løbet løbsk.

Resultatet er, at vi meget ofte oplever, at undersøgelsesresultater, som en journalist vurderer ser ud til med overvejende sandsynlighed at kunne være sand, bliver udråbt til offentlig

sandhed. Eller bliver taget alvorligt på et niveau, der sår tvivl om mere seriøse forskningsresultater.

Specielt inden for kontroversielle områder som klima, flygtninge, sundhed, uddannelse, arbejdsmarked og kønsforskning, siger Ian Bearden, der mener, at der er grund til at være ekstra på vagt over for den del af nyhedsstrømmen, som viderebringer forskningsresultater.

– Folk har meget nemmere ved at forstå en historie, end de har ved at forstå numeriske data. Det kedeligt korrekte sælger ikke aviser. Læg dertil, at der rent psykologisk er markant større modtagelighed over for historier og forskningsresultater, der bekræfter ens fordomme og synspunkter, end der er over for hårde data, som afkræfter det, man troede i forvejen. De seriøse medier ser ud til at ligge mere og mere under for disse fænomener. Derfor ser vi en glidebane, som der er al mulig grund til at være bekymret for. Universiteterne, der i dag har ambitiøse pr-strategier, kan heller ikke sige sig fri for at være en del af en udvikling, som sætter farverige undersøgelsesresultater over tørre facts, siger Ian Bearden.

FORSKERE NEUTRALISERER HINANDEN

Fake news er et trefoldigt problem i relation til forskningsformidling, vurderer Hans Henrik Knoop, professor

på Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU):

1) Hvis forskere fremfører urigtige påstande.

2) Hvis forskere fremfører rigtige påstande, som derefter bliver fordrejede eller slørede af medierne.

3) Hvis rigtigt fremført, og journalistisk korrekt videreformidlet, forskning anvendes på måder, der ikke er belæg for – af politikere eller andre.

Der er en simpel og effektiv metode til at give offentligheden indtryk af, at der er fake news forbundet med både punkt 1, 2 og 3, mener han.

– Metoden er en debat, hvor én forsker fx hævder, at antidepressiv medicin øger risikoen for selvmord, og en anden hævder det modsatte. Det er en meget almindelig debatform, som effektivt formidler et indtryk af, at forskning ikke rigtig er til at stole på. Virkemidlerne varierer, men det gælder generelt, at man med denne debatform gør det tydeligt, at mindst én af de debatterende per definition hævder noget, som ikke passer. Typisk uden at man kan være sikker på, hvem det er, siger Hans Henrik Knoop.

En anden metode er, at man slører forskningsresultater i forvirrende debat, vurderer han.

– De debatterende forskere neutraliserer gensidigt hinanden, hvilket gør det nemt og bekvemt for politikere at vælge den forskning, der passer dem bedst.

Hvorved forskningen reelt bliver ligegyldig, fordi politikerne i den situation kunne have gjort det samme uden den. Og skulle nogen alligevel kritisere politikernes valg af forskning, har politikerne de opponerende forskere til at forsvare sig. Det er svært at forestille sig en mere effektiv måde at afvæbne forskningsbaseret kritik på, siger Hans Henrik Knoop.

MISBRUG STARTER MED ENSIDIGHED

Næsten hver eneste gang vi har en forskningsrapport, så har vi også nogen til at stå på spring for at udnytte den, mener Per Schultz Jørgensen, professor på DPU.

– På børneområdet, som jeg kender til, har vi et hav af rapporter med

undersøgelser, der viser først det ene og så det andet om børns standpunkter, dygtiggørelse, og hvad ved jeg. Der er hele tiden en risiko for, at de bliver misbrugt, som oftest politisk.

– Der er fx masser af evidens, der viser, at hvis børn får en klar og præcis tilbagemelding på dem selv, så præsterer de bedre. Det står fast. Men det er jo ikke ensbetydende med, at det er godt at måle dem fra top til tå og give dem karakterer fra de er syv år gamle. Ja, en vis positiv tilbagemelding og nogle tydelige forventninger støtter op om børnene, så de lærer hurtigere. Men betyder det, at man skal rulle en massiv målstyringsagenda ud over hele uddannelsessystemet?, spørger Per Schultz Jørgensen.

Misbrug af forskning starter næsten altid med ensidighed, mener han.

– Det er, når nogen tager patent på sandheden og er uvillige til at lade forskellige forskningsresultater tale ind i den samme virkelighed og sætte deres fingeraftryk, at det kan køre helt af sporet. Det er en slags scientisme, når man fx har det udgangspunkt, at naturvidenskaberne udtømmende kan forklare hele virkeligheden.

– På børneområdet låser tingene ofte fast i skyttegravskrige. Skal børn målstyres hårdt, eller skal de lære at være sociale og kreative og ansvarlige? Det handler både om børnesyn, eksistentielle dilemmaer og forskning, og mon ikke der er nogle situationer, hvor det rigtige er at støtte sig til ét forskningsresultat, og andre situationer, hvor det er på sin plads at begrunde ud fra et andet? Hvis vi forfalder til at tro, at det kun er det ene synspunkt, der har værdi, så mister vi den levende dialog, der skal udvikle vores samfund, siger Per Schultz Jørgensen.

REHABILITERING

Den vægt, som beslutningstagere lægger på forskellige forskningsresultater, bliver særligt afgørende, når forskning bruges til at legitimere nedskæringer.

Et eksempel på, hvordan staten vægter den forskning, der passer til dens politiske agenda, er begrebet 'rehabilitering',

mener adjunkt på Institut for Kommunikation og Psykologi på Aalborg Universitet Chalotte Glintborg.

– Der er solid dokumentation for, at hvis man ikke tænker hele vejen rundt om en borger og kigger både på de fysiske komplikationer og de psykologiske og sociale eftervirkninger af dem, så kommer man ikke i mål. Det viser bl.a. min egen forskning. Oprindeligt flugtede ordet 'rehabilitering' med den viden. Siden er det blevet vinklet og drejet, så det passer ind i en ny praksis, siger hun.

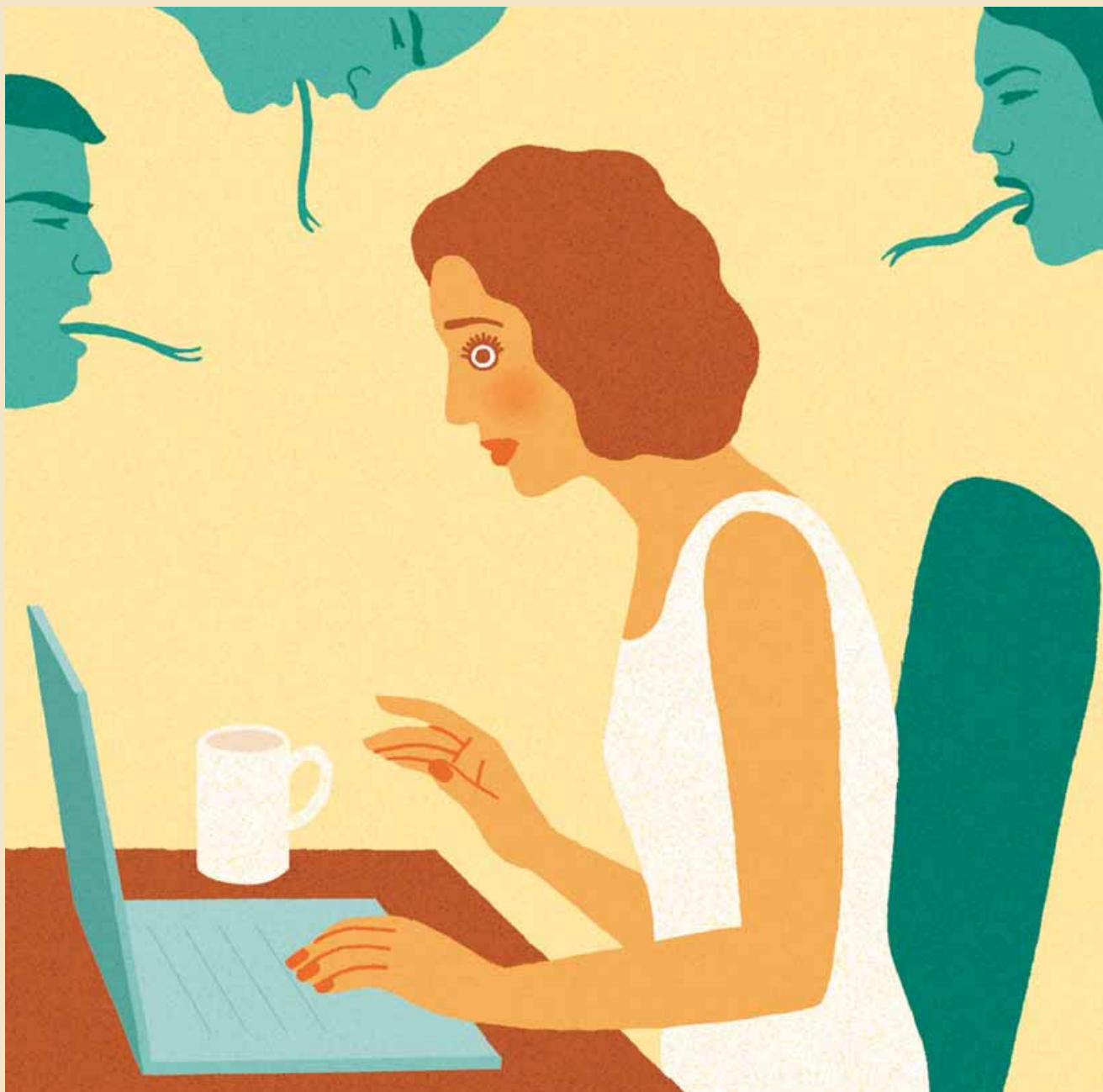
I 2006 blev det i overensstemmelse med FNs handicapkonvention slået fast, at 'rehabilitering er en helhedsorienteret tilgang til mennesker med funktionsnedsættelser'. Det var der en grund til, pointerer Chalotte Glintborg.

– For hvad nu hvis borgeren sidder tilbage med selvmordstanker eller store sociale problemer, selvom der er kommet styr på det fysiske? Sådan var forståelsen, indtil vi pludselig bliver vi præsenteret for begrebet 'hverdagsrehabilitering'. Og hvad betyder så det? Det betyder i virkeligheden bare, at nu skal borgerne være selvhjulpne. Selv tage strømper på, hvis de på nogen måde kan. Her kan man så støtte sig til al den forskning, der kan vise, at jo mere man selv kan tage ansvaret for sig eget liv, jo bedre et liv får man. Og så kan man i øvrigt glemme al den anden forskning, der viser, at hvis man ikke tænker hele vejen rundt, så er man lige vidt, siger Chalotte Glintborg.

Det, der rigtig ofte sker, er, at den sundhedsøkonomiske forskning går ind og overtrumfer den psykologiske forskning, vurderer hun.

– Man tænker ensidigt i at få gjort borgeren selvhjulpnen nok til at spare hjemmehjælperen. Da jeg selv undersøgte udbyttet af de nuværende rehabiliteringsindsatser hos 82 hjerneskadepatienter i et forskningsprojekt, så det ganske pænt ud på det selvhjulpne parameter. De fleste kunne klare sig selv med hjælpemidler. Men en tredjedel af dem viste tegn på depression, og over halvdelen havde en væsentlig forringet livskvalitet. Flere internationale studier har vist, hvor stor en psykologisk udfordring det er at

få en hjerneskade, også når de fysiske udfordringer er stabiliseret. Men det kan man altså komme afsted med at overhøre med finurlige sproglige ændringer, der får store negative praktiske konsekvenser for borgerne, siger Chalotte Glintborg.

ROBUSTHED

Kraftig kritik af skævvredet psykologisk forskning er også haglet ned over HR- og managementmiljøernes brug af det psykologiske begreb 'robusthed'. En af kritikerne, sociologen Rasmus Willig, ser i særlig grad robusthedsbegrebet blive

nyfortolket på måder, der tilsidesætter den seriøse forskning, i de konsulentbøger om robusthed, som synes at dominere arbejdsmarkedet.

– Den litteratur vil jeg personligt tillade mig at være meget forbeholden overfor. Den seriøse forskning fortæller klokkeklart, at du kan gøre folk robuste ved at sætte dem i den rigtige kontekst. Men nu serveres der teknikker, så medarbejderen kan blive mere hårdfør. Man kan ligefrem galvanisere selvet. Det er jo en bestemt – man fristes til at sige – 'menneskerace', der efterspørges i denne

sammenhæng. Hvis man støttede sig til den oprindelige psykologiske forskning, ville man slet ikke komme i tanke om at efterspørge robusthed i en jobannonce, som om det var en individuel kompetence. Men så tryller man lidt med ordet, så det peger væk fra arbejdsforholdene og direkte ind på den individuelle medarbejder, som allerede i stillingsannoncen er blevet gjort opmærksom på, at her skal man kunne tåle mosten, siger Rasmus Willig.

Der er mange interesser på spil, når videnskaben bliver brugt til at legitimere

agendaer på arbejdsmarkedet, pointerer han.

– Robusthed er et stærkt politiseret begreb, som ikke kan reduceres til et spørgsmål, om man støtter sig til det ene forskningsresultat eller det andet. For det generelle menneskesyn er en del af historien. Derudover skal vi huske på, at samfundsvidenskaberne og de humanistiske videnskaber, herunder psykologien, per definition er fortolkningsvidenskaber. Også derfor bliver diskussionerne værdibaserede, hvilket absolut ikke skal ses som noget negativt, tværtimod. Man skal blot være klar over, at når psykologisk forskning bliver udslagsgivende i arbejdsmarkedsspørgsmål, så er en del af opgaven at være ideologikritisk. Mange af tidens fænomener skal ses i et sådant lys, siger Rasmus Willig, som ikke er i tvivl om, hvilket idégrundlag, der først og fremmest legitimerer, at robusthedsbegrebet springer ud i en helt ny form.

– Idéen om robusthed passer alt for godt som et overbygningsfænomen i forlængelse af den positive psykologi. ‘Du er herre i eget hus. Du er din egen lykkes smed. Du kan tænke dig succesfuld, du kan tænke dig glad, og du kan også tænke dig selv robust’. Den tankegang har indtaget en meget dominerende position på arbejdsmarkedet. Det er en ultra liberalistisk psykologisk retning, der passer som fod i hose til konkurrencestatens ønske om at individualisere snart sagt hvad som helst, siger Rasmus Willig.

POSITIV PSYKOLOGI

Hans Henrik Knoop, som i 2013 udkom med bogen *Positiv Psykologi*, deler ikke Rasmus Willigs vurderinger.

– Det er en ensidig kritikform, som indirekte bidrager til at tabuisere forskning, som den fx er sammenfattet af verdens største psykologforening, American Psychological Association (APA). Her fremgår det, at robusthed ikke alene er et spørgsmål om konteksten, men også i høj grad er afhængig af, hvordan en person

tænker og handler. Lige som du ikke er din egen lykkes smed i et og alt, er det heller ikke samfundets skyld alt sammen. Konteksten betyder meget, men det gør din egen indstilling også. Det er vigtigt at forstå denne dobbelthed – også når det gælder resiliens. Inden for positiv psykologi forskes der også ud fra dette brede, sammenhængende perspektiv, uanset hvad der måtte versere af fake news herom, siger Hans Henrik Knoop.

Man vildleder folk, når man kamouflerer veldokumenterede dobbeltheder, mener han.

– Alle, der kender til det videnskabelige grundlag for positiv psykologi, ved, at det ikke er nogen ‘ultra-liberalistisk psykologisk retning’, men blot en psykologisk forskning rettet mod en dybere forståelse af, hvad der gør livet værd at leve, og hvordan vi i højere grad kan forebygge, at folk låses fast i oplevelser af, at livet er værdiløst.

– Positiv psykologi bidrager med andre ord til at forebygge og løse også de problemer, Willig er optaget af. Han kunne sagtens selv bruge positiv psykologi i sin argumentation for et bedre arbejdsliv i stedet for at forsøge at holde denne videnskab nede ved at fremstille den i karikeret og misvisende form, siger Hans Henrik Knoop, som mener, at debatten om robusthed er et typisk eksempel på, hvordan forskere inden for samme felt spilles ud mod hinanden, og spiller sig selv ud mod hinanden. Ofte uden man som tilskuer kan vurdere, hvem der har ret.

OBJEKTIV ANALYSE ER STADIG MULIG

Videnskaben har ifølge Ian Bearden mistet en del status i befolkningen.

– Hr. og fru Danmark har ikke længere den samme respekt for, hvad eksperterne siger, som de har haft engang. Tænk bare på, hvor mange patienter, der møder op til lægen i dag som eksperter på deres egen sygdom. Mange tror mere på den viden, de har indhentet på internettet, end de tror på lægen. Respekten for ‘det evidensbaserede’

er blevet udhulet i en lang bevægelse. Alle meninger er vigtige og skal respekteres. Det er der mange positive ting at sige om. Men det er også en meget betænkelig udvikling, siger Ian Bearden, som mener, at forskerne selv må tage en del af ansvaret for den.

– Som eksperter skal vi være bedre til at forklare, hvad vi går og laver, og hvorfor det er vigtigt. Min personlige mening er, at der er mange gode videnskabsfolk, som har været alt for tilbageholdende i den offentlige debat. Jeg ved ikke, om det skyldes misforstået ydmyghed eller mangel på mandsmod. Men det ser ud som om, man er virkelig påpasselig med at udtale sig om ting, hvor man ikke er 100 procent sikker, siger Ian Bearden.

Når forskerne selv er så usynlige i debatterne, så er den røde løber rullet ud til dem, der har stærke agendaer på forskningens vegne, vurderer han.

– Det er ikke længere nok at lave god forskning. Der er kommet en konkurrencestruktur, som gør, at mange forskere føler sig presset i retning af det nye, det spændende, det transformative og opsigtsvækkende. Det skulle meget nødig ende med, at vejen til succes i forskning går gennem et oversalg af resultaterne. For en forsker er det godt at få opmærksomhed, og risikoen, der er forbundet med at servere en lige lovlig frisk konklusion, bliver mindre og mindre. Forskerne må sammen med først og fremmest medierne og universiteterne kæmpe for en fremtid, hvor man ikke mister troen på, at en nogenlunde objektiv analyse faktisk er mulig. ●